

OPBOUW

weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven
uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

red. en sekr. riouwstraat 59, wormerveer
adm.: kon. wilhelminalaan 38, leersum

J. KEUNING — CULEMBORG

Zie, hier is uw God (3)

Bidt en u zal gegeven worden; zoekt en ge zult opengedaan worden.

Alles nu wat ge wilt, dat u de mensen doen, doet gij hun ook aldus; want dit is de wet en de profeten.

Mattheüs 7 : 7, 12

Hoe weten we dat God, de God van de bijbel, de God van Jezus, geen droom is? Hoe krijgen we iets van God te merken? Of moeten we de hoop maar op geven, dat we echt iets van God gewaar worden? Moeten we ons er maar bij neerleggen, dat we bij al ons zoeken toch nooit vinden, dat op ons kloppen, voorlopig tenminste, niet wordt open gedaan?

Volgens Jezus is zijn God wel degelijk iemand die voor de dag komt, als je bij Hem aanklopt. Die zich vinden laat als je Hem zoekt. Maar Jezus laat daarbij wel uitkomen dat je dan ook echt naar Hem op zoek moet gaan. Naar Hem. Niet naar „iets”. Zoeken naar God, — dat is niet: overal eens rondkijken of je Hem misschien ook in het vizier krijgt. Zo zoek je naar een verloren schaap, of een verloren armband, of een verloren bril. Maar zoeken naar God, naar deze God, — dat is een beroep doen op Hem zelf. Bij Hem aankloppen. Hem uit zijn tent lokken. Hem vragen om te voorschijn te komen. Hem houden aan dat, waarvoor Hij zegt te staan

Waarvoor staat God dan? Jezus beweert heel nadrukkelijk dat Hij daarvoor staat: Hij zal je geven wat je van Hem vraagt. Net zo min als een vader zijn kind in de kou laat staan als het hem vraagt om wat het

nodig heeft, net zo min, nee, nog veel minder zal God het goede onthouden aan hen die Hem daarom bidden (vers 11).

Het goede. Brood dus? En kleren? Een huis en een goede baan? Genezing en uitredding? Dat zal wel. Jezus heeft in hoofdstuk 6 niet voor niets gesproken over Gods zorg zelfs voor de bloemen op het veld en voor de vogels die langs de hemel vliegen. Die worden door Hem ook gekleed, ook gevoed. Hoeveel te meer dan wij! Maar Jezus noemde dan ook al dat soort levensbehoeften alleen maar, om duidelijk te maken, dat we ons dáárom eigenlijk helemaal geen zorgen hoeven te maken. Waar het om gaat, wat het eigenlijke is, — dat is het koninkrijk van God. Als het je daarom begonnen is, dan komen al die andere dingen vanzelf wel. Die zijn het voornaamste niet, het beslissende niet. Wat centraal staat voor ons mensen, dat is dit ene: dat we burgers zijn van Gods rijk. Dat we leven als kinderen van onze Vader die in de hemelen is.

En wat dat inhoudt, — daarvan staat de „bergrede” vol. Dat heeft Jezus op allerlei manieren duidelijk gemaakt, toen hij sprak over zachtmoedigen en barmhartigen en vredestitelers. En toen Hij zei: doe als God. Vergeef je vijanden, bidt voor hen die je de das om doen, zegen degenen die jou wegschoppen. Je kunt dat ook samenvatten met de woorden van de apostel Johannes: zó wandelen als Jezus gewandeld heeft. Als je één ding van de God van Jezus verwachten mag, dan is het dat. Dat, en dan komt de rest vanzelf. Dan komt de rest: brood, kleren, genezing, voorspoed, geluk. Die rest komt: vroeg of laat. Maar ze komt. Want dat alles zit vast aan dat ene: kind zijn van het rijk; wandelen zoals Jezus het deed.

Jezus heeft het koninkrijk verkondigd. Hij heeft gezegd: zó leeft een kind

van het rijk. En toen heeft Hij zelf het ons voorgedaan. En als Jezus dat gezegd heeft en dat gedaan heeft, dan zegt Hij: zoeken jullie nu dat rijk. Ga als kinderen van God leven. Zoekt het rijk daar, waar het te vinden is. Bij God. Bidt Hem er om, en je zult het ontvangen. Klopt bij de God van dat rijk aan, en God doet zijn deur voor je open. Dat is zijn goede gave, die Hij gegarandeerd heeft als je Hem er om vraagt. Dat is de heilige Geest. (Luk. 11 : 13).

Dat het daarom gaat bij ons bidden en zoeken en kloppen, dat we leven als Jezus geleefd heeft, — dat blijkt nog eens ten overvloede uit vers 12: alles nu wat gij wilt wat u de mensen doen, en doet gij hun ook aldus, want dit is de wet en de profeten. Je vraagt je, als je dat woord hier leest, even af: wat heeft dat nu te maken met zoeken en vinden, bidden en ontvangen, kloppen en opengedaan worden? Zo met de mensen omgaan, als je graag wilt dat ze het met jou doen, dat is nog wel iets anders dan: van God krijgen wat je van Hem vraagt. Iets heel anders dan: merken dat God er echt is.

Is dat iets anders? Nee, daar gaat het nu juist om. Als je ooit merkt dat God geen sprookje is, dan hieraan, dat je gaat leven zoals Jezus geleefd heeft. Want juist daaraan onderken je — zegt alweer de apostel Johannes — dat je werkelijk in Hem bent. En dat Hij in jou is.

Is God er wel? De God van Jezus? Door die vraag worden we allemaal vroeg of laat overvallen. Zeker op die momenten dat we door de loop die ons leven neemt, door de dingen die ons overkomen, de crisis waarin we geraakt zijn, tot de laatste ernst worden teruggedrongen. Als we geen weg meer vooruit zien en, doodmoe, niet meer verder kunnen of verder durven. We zouden er misschien nog wel de moed toe hebben, we zouden misschien toch nog wel weer een stap vooruit willen zetten, als we maar wisten dat het waar was: van God en van Jezus, van het heil en van het leven. Van Gods nabijheid, nu. Van Gods hand die ons vasthoudt en ons meeneemt. Van Gods liefde die voor niets staat. Van God zelf, die ons leven doet, als het moet midden in de dood en de ondergang. Als het maar waar was. Als we maar iets van Hem merkten.

Weet je, zegt Jezus, — daar kun je uren over praten. Daar kun je nachten over tobben. Maar als je nu eens bij Hem aanklopt. Als je Hem nu eens hield aan dat waarvoor Hij zegt te staan. Als je Hem nu eens vroeg, niet om die dingen die bovenaan jouw verlanglijstje staan en die ook zo verschrikkelijk belangrijk voor je zijn, die je leven kunnen maken of breken.

Toch Hem dáárom niet vragen. Maar Hem vragen om dat ene: God, laat het merken dat U er bent. Laat me vinden wat ik bij U zoek. Ik wil zo graag wandelen als Jezus gewandeld heeft. Kapot misschien en onmachtig. Opbotsend tegen de onmogelijke mensen om me heen en verscheurd van ellende. Met duizend vragen zonder antwoord. Maar toch: wandelen zoals Jezus gewandeld heeft. Want als je dat vraagt aan God, als je Hem daarop aanspreekt, dan gebeurt het. Aarzelend misschien. En met de ene inzinking na de andere. Maar het gebeurt. Dan wordt je meegenomen door de onweerstaanbare liefde waarmee God zijn rijk vervult. Dan sta je toch op uit de dood en dan ga je leven. En dan merk je het, dat God bestaat. En dat Hij is zoals Jezus het heeft laten zien. En dat zijn heil tiumfeert over alles. Zelfs over jouw onmacht en over jouw twijfel.

Dan gebeurt het. Dat kan niet anders. Zo waarachtig als de Heere leeft. Die God, antwoordt, echt antwoordt, als we roepen tot Hem. Hij is er echt. En zou Hij ons dat niet laten merken, als we dit ene teken van Hem verwachten: dat we geloven als Jezus, dat we gaan wandelen zoals Jezus, dat we toch — tegen alles in — gaan lijken op Hem, onze Vader?

Kan dat, dat deze God, de God van Jezus, niets van zich merken laat?

God, het is alsof gij zwijgt;
of van allen die u zoeken
niemand ooit een antwoord krijgt.
Vader, ik geloof. Maar hoe?
In mijn ongeloof gevangen,
bid en smee ik naar u toe.

— — — — —
Hij verhoort wie op hem hopen, —
schijnt zijn hart op slot, —
bidt en smeekt. Hij doet u open.
Zo is God.

H. DE JONG — AMSTERDAM

Kinderen aan het avondmaal?

antwoord aan
ds N. Cornelisse (2)

Vragenderwijs

De vraag of wij kinderen aan het avondmaal zullen toelaten, hangt wel sterk af van de betekenis die wij aan de maaltijd des Heren hechten. Dat blijkt ook heel duidelijk uit hetgeen ds Cornelisse schrijft. Hij heeft zijn beschouwing over het avondmaal-zelf neergelegd in een apart hoofdstukje van zijn eerste artikel, waar boven staat: Twee sakramenten teveel? Daaruit wil ik een paar woorden aanhalen. Tegenover de roomse leer volgens welke er *krachtens de voltrekking* van doop en avondmaal iets gebeurt, schrijft hij: „Maar er „gebeurt” niets. Beide, doop en avondmaal, zijn zichtbaar gemaakte belofte-woorden. Toch denk ik dat velen onder ons verwachten dat er „iets” gebeurt. Ik ben niet de enige die, toen hij voor het eerst aan tafel ging, verwachtte dat er iets zou gebeuren. Ik hield er, excuseer de uitdrukking, een kater van over”. Even verder: „Is de uitdrukking „heilsmiddel” voor doop en avondmaal niet misleidend? Het geeft toch voor de doorsnee toehoorder de gedachte van het „ex opere operato” (= door de voltrekking zelf)? Zichtbaar gemaakt belofte-woord, verkondiging, dat is bijbelse taal.”

Aan het eind van dit stukje schrijft ds Cornelisse: „Ik stel me met deze gedachte kwetsbaar op. Ik schrijf dit van uit een vertrouwensrelatie, en verwacht ook van de lezers dit vertrouwen.” Graag wil ik hiermee rekening houden. Ds Cornelisse schrijft hier duidelijk probeerend, vragenderwijs. Dat moet kunnen.

Ook vragenderwijs

Toch vraag ik me af of zijn benadering niet te anti-rooms is. Ik proef er iets van Zwingli in, die in zijn reactie tegen Rome te ver doorgeslagen is. Is het waar dat er in het avondmaal niets gebeurt? Is het waar dat het avondmaal alleen maar een zichtbaar-making van het belofte-woord is? Zeker, ik ken de uitdrukking van Luther en Calvijn die van het sacrament spreken als van het 'zichtbare Woord'. Maar ze gingen daar toch niet de kant mee op dat het sacrament alleen maar 'teken' was en geen 'zegel'. Dat is namelijk bij ds Cornelisse het geval. Want hij zegt: „Is het woord „zegel” als kenmerk

niet misleidend?” en: „Is „zegel” niet een te geladen woord?” Terwijl hij het woord 'teken' onbekommerd gebruikt. Maar is het niet zo, dat juist 'zegel' hier het belangrijkste woord is? Is het niet zo dat God in de sakramenten 'tekenen' gekozen heeft en dat deze 'tekenen' 'zegelen' zijn, omdat Hij het was die ze koos? Het is dan niet zo, dat wij bij doop en avondmaal kunnen onderscheiden (en nagenoeg scheiden): 1e het zijn 'tekenen', 2e het zijn 'zegelen'. Zo mag het misschien in catechisatie-boekjes wel eens staan, maar in de oorspronkelijke Heidelbergse Catechismus lezen we: „Es seiend sichtbare heilige warzeichen und Sigill...”. Waartekenen en zegelen — twee woorden die *hetzelfde* betekenen, namelijk 'bewijzen van echtheid'. Het 'en' tussen deze twee woorden heeft, zoals in het oude nederlands vaker, de betekenis van 'of', 'oftewel'. Het 'zegel' is dus niet een kopje op het 'teken', maar wat de Catechismus heel sterk heeft willen zeggen is dat de sakramenten verzegelende kracht hebben, „bondig en vast makende in ons de zaligheid die Hij ons meedeelt” (art. 33 NGB). Dat lazten de vaders af uit de heel speciale taal, die de Here zelf ten aanzien van het avondmaal gebruikt heeft: dit is mijn lichaam, dit is mijn bloed.

Stellenderwijs

Er gebeurt niets aan het avondmaal? Ik ken geen gelegenheid in het leven, waarbij ons het evangelie zo direct, zo vol, zo totaal, zo intens, zo geconcentreerd bediend wordt als juist aan de tafel des Heren. Het wordt dan gebracht niet maar tot aan de poorten van het gehoor, maar de Heilige Geest rukt op langs alle zintuigen, langs alle toegangswegen tot het hart. En de evangelie-boodschap van Gods genade in Christus komt zelfs tot binnen in ons, als het ware met het gegeten brood en de gedronken wijn mee — als wij tenminste met een gelovig hart eten en drinken. Gebeurt er niets aan het avondmaal? Nergens anders dan bij de maaltijd des Heren worden wij zo intens geconfronteerd met het geheimenis van de vleeswording der Woorden. Nergens elders ontmoeten wij de heilsbood-

schap in zo'n geconcentreerde vorm. Het helpt niet te zeggen, dat deze confrontatie ook in een 'gewone' kerkdienst plaats vindt — om daarmee het buitengewone van het avondmaal te ontcrachten. Ik weet ook wel dat iedere kerkdienst behoort te staan in het teken van: doe de schoenen van de voeten want de plaats waarop gij staat, is heilige grond. Maar dit argumenteren met het 'gewone', kan dat niet heel gemakkelijk een omgekeerde werking krijgen? In plaats van er de 'gewone' kerkdienst mee op te trekken tot het niveau van een avondmaalsviering, halen wij er het avondmaal mee neer in de sfeer van een 'gewone' kerkdienst. Erkennen wij nog dat het geestelijke leven hoogtepunten heeft, of zeggen we: het moet elke dag feest zijn? Ik vind zo'n opmerking dodelijk voor het feest als zodanig, zo lang we nog hier op aarde zijn.

Het avondmaal is een feest, omdat het de meest krachtige betuiging is van Gods liefde, die gebleken is in Christus' zelfovergave aan het kruis. Precies dat — de kracht van deze betuiging — is het wat er aan *gebeurt*. Iets rooms is hier niet bij.

Heerlijk en bitter

Ik kan ook niet meegaan met ds Cornelisse in wat hij schrijft onder het hoofdje: „Geen passie-spel, maar belofte”. Ook daar namelijk laat hij zich teveel leiden door het anti-rooms. Want het is misschien wel waar, dat het breken van het brood niet verwijst naar het gebroken worden van het lichaam van Christus in zijn dood. En onze Here zal ook de wijn wel niet uitgegoten hebben in een beker. Inderdaad gaan we volgens sommige uitleggers te ver, wanneer we de handelingen van het breken en het uitgieten in de symboliek van het avondmaal betrekken. Hoewel dit niet zo zeker is als ds Cornelisse het stelt. Hij zegt: „Vroeger brak men het brood, zoals wij het nu snijden.” Dat is waar, maar het zou kunnen zijn dat we in het breken toch met een *dubbele* betekenis te maken hebben: het breken om uit te delen en het breken als verwijzing naar het geradbraakt worden van Christus' lichaam aan het kruis. Maar hoe dit ook zij, met deze gegevens is zeker een onvoldoende basis gelegd voor de verreikende conclusies die dan volgen: „De Heer heeft met brood en wijn uitgebeeld, niet hoe Hij zou lijden, maar hoe Hij voor ons het brood en de wijn des levens zou worden. Dat is het belofte-karakter van het avondmaal. De verkondiging van de dood des Heren is een verkondiging van de vrucht van zijn dood, nl. Leven, Blijdschap, Hoop. Brood is het teken van leven, wijn van vreugde en overvloed.”

M.i. worden hier onjuiste tegenstellingen gemaakt. Brood is inderdaad het teken van leven, *maar ook* van het in de dood gegeven lichaam van Christus. Wijn is inderdaad het teken van vreugde en overvloed, *maar ook* van het bloed van Christus dat ver-

goten is tot een volkomen verzoening van al onze zonden. Het avondmaal is geen *passie-spel*, maar de passie (= het lijden van de Here) is er wel zeer nadrukkelijk in aanwezig, en wel op de wijze van de gedachtenis. Wij mogen *blij* tafelen in het koninkrijk der hemelen, dank zij de *verschrikkelijke* zoendood van Christus. Zowel het een als het ander zit in het avondmaal. Bij het belijden-gesprek onlangs, toen het avondmaal ter sprake kwam, typeerde één van de catechisanten, een buitenkerkelijk meisje, de gedachtenis van Christus' offer prachtig, toen ze zei: Het is verschrikkelijk dat 't gebeuren moest, maar het is heerlijk dat 't gebeurd is. Zoals dan ook het oude avondmaalsformulier spreekt over „de heerlijke gedachtenis van de bittere dood van Gods lieve Zoon.”

Daarom zijn vergelijkingen van het avondmaal met een bos bloemen of een kus (afgezien van wat ik over deze laatste vergelijking eerder schreef) ook volstrekt ontoereikend. Zulke beelden wijzen wel op het 'heerlijke', maar niet op het 'bittere' en werken daardoor vervlakkend. Maar m.i. heb je die vervlakkings ook nodig, wil je het avondmaal voor kinderen toegankelijk maken. Bij bloemen en een kus behoeft immers „het lichaam niet onderscheiden te worden” (1 Cor. 11:29). Maar God heeft ons zijn evangelie niet met bloemen kunnen zeggen. De taal van de tekens die Hij koos is veel voller. Tot de genadeverkondiging in Woord en sakrament behoort ook heel nadrukkelijk de diepe weg waar langs het voor ons tot genade gekomen is: Golgotha.

Blijft die weg achterwege dan wordt genade een ander woord voor falderalderiere.

Gezellig?

Deze twee kanten van 'heerlijk' en 'bitter' zitten onmiskenbaar aan het avondmaal en bepalen, als ik het goed zie, de sfeer ervan. De sfeer bij de maaltijd des Heren is derhalve die van ps. 2:11: „Verheugt u met beving.” Hier staan eigenlijk twee voor ons moeilijk te combineren woorden bij elkaar: blijdschap en grote eerbied. „Verheugt u met beving” — daar moet de gangbare psychologie op afknappen. Dit is dan ook bovenpsychologisch gesproken. Daarom geloof ik ook niet dat de christelijke gemeente bij de gangbare psychologie in therapie moet gaan om ten aanzien van de avondmaalsviering losser en ongedwongener te worden. Dat gaat ten koste van de diepte van het avondmaal, vrees ik.

Ik zeg dit evenwel niet om te berusten in de manier waarop wij traditiegetrouw het avondmaal viëren. Die is niet vanzelf zo maar goed. Er zijn vergroeiingen en eenzijdigheden ontstaan. Het avondmaal heeft een zeer rijke scala van betekenissen; het spant de geloofs-aandacht: rugwaarts (Golgotha), voorwaarts (wederkomst), opwaarts (Christus aan de rechterhand van de Vader) en zijwaarts (de broeders en zusters naast ons). Er

mag en moet naar gestreefd worden dat aan al deze aspecten recht gedaan wordt in de viering. Daar hebben wij de handen vol aan. Het avondmaal vergt van ons een grote geestelijke inspanning. Het is echt een 'doen', zoals de Here Jezus zei: *doet dit tot mijn gedachtenis*.

Maar juist als we zo aan alles trachten recht te doen, zal nooit een sfeer kunnen ontstaan, die met het woord 'gezelligheid' getypeerd kan worden. Toch schijnen sommige avondmaals-vernieuwers daarop uit te zijn: een volledige maaltijd tijdens een ongedwongen bijeen zijn. Ik zeg niet dat ds Cornelisse tot deze vernieuwers

behoort maar ik meen wel bij hem een Zwinliaanse vervlakking op te merken, die voor een zodanige ontwikkeling de weg zou kunnen banen: het avondmaal als een gezellig samenzijn, waartoe ook de kinderen het hunne zouden kunnen bijdragen. Maar raken wij zo het wezenlijke van het avondmaal niet kwijt? Sterker, ik zie zo het bewust-belijdend karakter van de gemeente bedreigd.

De volgende week hoop ik nog iets te zeggen over de stem van het verleden (N.T. en kerkgeschiedenis) op dit punt en over het avondmaal en de kerkelijke tucht.

Bardes, zoon van een vroegere schout, die om zijn geloof zo is gemarteld dat hij zijn verstand verloor, Maarten Jansz. Koster, Adriaan Kromhout, Adriaan Pauw en Guilaum de Gardin, mannen met in de geschiedenis bekende namen.

Terecht wijst dr Evenhuis in zijn prachtige boeken: „Ook dat was Amsterdam”, er op dat in de nu komende gebeurtenissen de betekenis van de kerk niet over het hoofd mag worden gezien. Meer dan tien jaren is zij aan alle openbaarheid onttrokken geweest. Haar drie predikanten waren in ballingschap gegaan bij de komst van Alva en zijn inmiddels gestorven. Ook van ouderlingen en diakenen was geen sprake meer, voor zover mij bekend. Maar nu treedt zij weer naar voren. Sinds begin mei worden er weer openbare godsdienstoefeningen gehouden, uiteraard nog buiten de stad. Thomas van Til wordt tijdelijk aan haar uitgeleend door de zusterkerk van Delft. Zo oefende men toen o.m. het kerkverband. Eén van de eerste dingen is het verkiezen van een kerkeraad. De 24ste mei worden twaalf ouderlingen en elf diakenen gekozen om zo 'een gestalte der christelijke gemeente te stellen'. Het gebeurt ten huize van broeder Jan Muurling „in de presencie Thome Thily dienaar van Goddelicken Woorts tot Delft” „na gemeene ghebden ende aenroepinghe vande heylighe name Gods” (Evenhuis). Alles gebeurt volgens behoorlijke christelijke orde — daar hadden onze vaders weet van. De gekozenen worden zelfs, hoewel de tijd zal gedrongen hebben, gedurende drie zondagen aan de gemeente voorgesteld door het aflezen van hun namen om daarna in het ambt te worden bevestigd. Eén van hen is dan al gekozen tot burgemeester van de stad, enkele anderen tot lid van de vroedschap. Maar zover is het de 24ste mei nog niet. Daartoe moet nog wel het een en ander gebeuren.

De volgende dag, het is een zondag, leidt ds Van Til weer de godsdienstoefening buiten de stad en dan blijven een aantal van de leidende figuren na om 't werk tot daadelykheid te brengen, en de Wethouderschap van 't bewind te ontzetten'. Dit zal de volgende dag gebeuren. De nacht wordt door vele Gereformeerden binnens huis en wakend doorgebracht, om voor een arrestatie op hun hoede te zijn, 'elk syn werk wetende'.

Alles is dus wel overlegd en men gaat behoedzaam te werk tegen de nog steeds te duchten Roomse magistraat. De volgende dag gaan de leiders van de coup direct 's morgens naar het stadhuis, waar de gehele vroedschap bijeen is om deze te bewegen tot inschikkelijkheid inzake de kwestie van de schutterij en andere eisen van de Gereformeerden. Het is marktdag en er is dus veel volk op de been. De massa ziet hoe de samenweerders telkens heen en weer gaan tussen de plaats waar de vroedschap bijeen is en de herberg, waarin de commissarissen van de Staten zijn gelogeerd, die in het complot betrokken zijn. De menigte kan daaruit con-

cluderen dat de Vroedschap niet tot toegeven bereid is. We kunnen ons voorstellen hoe de opgewondenheid toeneemt.

Eindelijk breekt de spanning. In de namiddag verschijnt du Gardin op de pui van het stadhuis — de plaats van de officiële afkondigingen! — en zet zijn hoed af om hem direct weer op te zetten. Dit is het afgesproken teken dat er met praten niets te bereiken valt. Eén der hopmannen van een vendel schutters verlaat tegelijk het stadhuis en slaat de armen ineen om duidelijk te maken dat de magistraat op zijn standpunt blijft staan. Een soldaat lost daarop zijn musket en een matroos stuift de straat op met 'vliegende vlaggen' onder de uitroep: 'Wie Oranje liefheeft toone dat hy hert heeft, en volge my.' Dit is niet tegen dovemansoren gezegd. Een deel van de menigte sleept het geschut uit het 'bushuys', anderen werpen stenen naar de ijzeren tralies, waarachter zich de 'nagtwakers' bevinden, maar het blijkt dat er van de kant van deze overheidsdienaars niets te duchten valt. Zij hebben te veel overuren gemaakt bij het bewaken van de stad tegen een overrompeling van Calvinistische zijde om het niet zat te zijn. Ze lossen geen schot, zoals ze trouwens de leiders van de opstand beloofd hadden!

De weg naar het stadhuis is dus vrij, de Schout, de Burgemeesters en de meeste leden van de Vroedschap worden naar buiten gebracht. Ook de oude wethouderschap. Sommigen worden uit hun woning gehaald. Allen worden ze op de Waag gebracht. Terzelfder tijd sleept een ander deel van de menigte verscheidene priesters en bijna al de zo gehate Minderbroeders naar de Dam. Tussen twee rijen soldaten door, die hen moeten beschermen tegen de woede van het grauw, worden beide groepen naar het water gebracht en ingescheept, vroedschap en geestelijken apart. Zo worden ze buiten de stad gebracht en daar ontscheept. Ze moeten maar lopend een goed heenkomen zoeken.

Een 'revolutie' dus, waarbij geen druppel bloed heeft gevloeid, anders dan b.v. omstreeks dezelfde tijd te Haarlem. Wel heeft het grauw groepen dat men de gearresteerden naar de galg moest voeren 'daar zy meenigeen aan geholpen hadden', maar de leiders hebben de zaak goed in de hand gehouden. Zij zijn niet uit geweest op wraak maar op het recht doen aan de Gereformeerden en op een betrouwbaar bestuur van de stad. Vermoedelijk heeft de Prins wel geweten wat er op de 26ste mei zou plaats vinden. Dit betreft dan de ontzetting van de magistraat uit zijn positie. Dat ook Roomse geestelijken uit de stad zijn weggevoerd, heeft hem ontsend vanwege de door hem nagestreefde godsdienstvrede.

Zo werd Amsterdam dan naar het woord van Hooft Geus.

Er komt een nieuwe regering en verschillende ambten worden aan betrouwbare burgers in handen gegeven. De betrekkelijke gemoedelijkheid, waarmee alles tenslotte nog

G. JANSSEN — NIJVERDAL

Amsterdam wordt geus (slot)

26 mei 1578

De „Alteratie” (Verandering van bestuur)

Amsterdam behoort nu officieel tot het algemene verzet der Nederlanden, dat beoogt de Spaanse troepen uit het land te verdrijven, maar wat haar Overheid betreft, noodgedwongen. Met moeite schikt zij zich in de nieuwe gang van zaken en niet voor niets hebben Prins en Staten gijzelaars van de stad geëist om haar de ten uitvoerlegging van de „Voldoening” af te dwingen. Maar met deze gijzelaars blijft de stad een bondgenoot waarop niet al teveel vertrouwen kan worden gesteld. De magistraat heeft alleen oog voor eigen positie. Dat blijkt uit het vervolg van de geschiedenis.

Krachtens het gesloten verdrag keren nu grote aantallen ballingen in de stad terug, meest behorend tot de Gereformeerden. Het zijn vooral kooplieden, die tijdelijk een toevluchtsoord hebben gezocht in de steden van het Noorderkwartier en de Duitse handelsplaatsen als Emden, Dantzig, Hamburg en andere. Zij versterken het Gereformeerde volksdeel en wat nog meer zegt, zij leveren de leiders, die het in de voorbijgegangene jaren heeft gemist. De Overheid ziet deze versterking van de Gereformeerden met lede ogen aan en tracht de invloed ervan naar vermogen tegen te gaan.

Er ontstaan dan ook direct moeilijkheden. De Gereformeerden zijn hoogst ontevreden over de begraafplaats, die hun wordt toegewezen. Het is 'het ledige erf agter het Pauwelt Broeders Klooster, daar de rosmolen tegen aankwam', een plaats die hun 'afzigtelyk toescheen'.¹⁾ De

Overheid blijft traag in het geven van een betere plek. Natuurlijk is het de Gereformeerden ook niet naar de zin, dat zij hun godsdienstoefeningen buiten de stad moeten houden zoals in het verdrag is overeen gekomen. Ze hebben er trouwens een behoorlijk eind voor te lopen, tot over de grens van Diemen. Hebben zij daarvoor zoveel verduurd en jarenlange ballingschap moeten doorstaan om nu als tweederangs burgers behandeld te worden, terwijl de afgodendienaars alle vrijheid hebben voor de uitoefening van hun valse religie? En bovendien alle ambten bekleden, die hun nog steeds onthouden worden? De ontevredenheid groeit.

In mei verschijnen vier commissarissen van de Staten van Holland, die er aan moeten meewerken, dat de Roomse magistraat aan de ketting wordt gelegd. Zij stellen direct de in het verdrag van voldoening genoemde zaak van de schutters aan de orde, die zij willen stellen onder bevelhebbers, die op de hand van de Prins zijn. Ze maken een lijst op, die de burgemeesters wordt voorgelegd. Na raadpleging van de voltallige vroedschap weigeren deze de gevraagde benoemingen te doen onder beroep onder meer op de oude rechten van de stadsoverheid. Zij beseffen terdege, dat inwilliging van de hun gestelde eis hen van alle daadwerkelijk gezag zal beroven. Wat is de Overheid zonder een haar gehoorzaam machtsapparaat?

Het geduld van de Gereformeerden raakt op.

Het besluit tot deze weigering is het laatste dat van de Roomse magistraat in de annalen van de stad is opgetekend. Het dateert van 23 mei. Enkele vooraanstaande burgers slaan de handen ineen om samen met de bovengenoemde commissarissen van de Staten de regering te verzetten en 'hunnen partyen den voet te lichten, eer die 't hun deden'. Het zijn Willem

¹⁾ Zo Jan Wagenaar: Amsterdam.

D. W. L. MILO — DALMALLY

EEN MAJESTUEUZE PSALM

psalm 104

Een van onze zeer onbekende psalmen is psalm 104. En, zoals te verwachten is, door deze onbekendheid ontgaat ons een machtig mooie psalm; welke te zingen een feest betekent. Psalm 104 is een der zeer weinige, die over de zondvloed gaat; dr W. J. Ouweeneel heeft daar in zijn boek „De ark in de branding” terecht op gewezen. Al zou dat alleen maar duidelijk worden met vers 9: „Gij hebt een grens (aan de wateren) gesteld, die zij niet overschrijden: zij zullen de aarde *niet weer bedekken*”. Slaat dat niet duidelijk op de belofte, aan Noach gegeven en door het teken van de regenboog bevestigd?

Maar er zijn meer verzen, die op de zondvloed wijzen. Dat de wateren boven de bergen stonden (: 6), de aarde als een kleed bedekten. Dat zij zich op Gods bevel terugtrokken (: 8) tot zij op hun plaats terecht kwamen. En dat het water sedertdien zijn begrenzingen heeft gevonden: bronnen 'worden' tot beken, vloeien ordelijk door valleien (10) drenken mens en dier zonder ze te

verschrikken (11). Langs de rivieren groeien nu bomen, waarin vogels nestelen (12). De aarde wordt er vruchtbaar door (13) en levert gras aan het dier, brood aan de mens, wijn die het hart verheugt en olie die ons gezicht doet glanzen (14, 15).

Die bomen aan rivieren — u vindt ze ook in psalm 1 en in Openbaringen en elders. Wat is het verband? Als u hier in de bergen rondloopt ziet u aan de bomen op grote afstand het verloop van een beek. De oorzaak is erg simpel. Vogels komen drinken en zich wassen in de beken. Na afloop deponeren ze hun visitekaartjes. Daarin zitten... de zaden van eetbare planten en boomvruchten. Omgekeerd zijn de nieuw opschietende bomen later een attractie voor de vogels, die erin gaan nestelen (17), temidden van een overvloed aan gewassen en kruiden.

—o—

Psalm 104 heeft nog een vers, dat de aandacht vraagt; het is eveneens in ps. 146 te vinden. Daar immers zingen we: 'k Zal, zo lang ik 't licht geniet, Hem verhogen in mijn lied. Precies dezelfde tekst staat in ps. 104: ik zal de Heere zingen zo lang ik leef, ik zal mijn God psalmzingen zo lang ik ben (33). Maar heel zelden zingt de kerk: Ik zal, zo lang ik 't levenslicht geniet, Gods mogendheid verheffen in mijn lied; ik zal mijn God met lofgezangen eren zo lang ik nog op aarde mag verkeren.

En toch. Deze psalm is zo ongewoon dichterlijk, heeft zulke machtige beelden, dat u bij serieus doorlezen alleen aan David kunt denken; hoewel diens naam er niet boven staat. Maar er zijn aan-

wijzingen om aan David te blijven denken. Bijvoorbeeld vers 3: Hij wandelt op de vleugelen van de wind. Die prachtige uitdrukking komt ook in psalm 18 voor en die laatste is van David. Komt trouwens ook bij 2 Samuël 22 : 11 voor en is daar ook van David. (U vindt die regel ook in het oude kerstlied: Komt, verwondert u hier mensen.)

Een andere schone uitdrukking in vers 2: Hij spant de hemel uit als een tentkleed. U vindt die regel terug bij Jesaja (40 : 22), die er blijkbaar door gegrepen is. Vers 3: Hij zoldert zijn opperzalen in de wateren. Amos citeerde later deze zin, maar zei „hemel” in plaats van „wateren”. Had David hier gedacht aan de „wateren boven het uitspansel”, welke Amos niet kende? Ook zegt vers 3: Hij maakt de wolken tot zijn wagen. Al weer heeft Jesaja dit woord overgenomen (19 : 1).

Dat David ongetwijfeld iets met deze psalm te maken heeft gehad kan ook blijken uit : 27 „zij alle (levende wezens, groot en klein) wachten op U, dat Gij hun spijze geeft te rechter tijd”. Diezelfde belijdenis staat in ps. 145 : 15, zijnde een psalm van David.

—o—

Er is in psalm 104 nog een plaats, die kennelijk op de zondvloed wijst. Dat is in de verzen 29 en 30. „Neemt Gij hun adem weg — zij sterven en keren weer tot stof. Zendt Gij uw Geest uit — zij worden geschapen en Gij vernieuwt het gelaat van de aardbodem”. Net zo, in deze volgorde. Dus niet: Gij kunt uw schepping maken en breken, of: Gij geeft uw schepselen het leven en ontnemt het weer. Maar in deze volgorde: Gij hebt ze de adem

Vervolg van pagina 187

Amsterdam wordt geus

heeft plaats gevonden moet ons het oog niet doen sluiten voor de historische betekenis van deze dag voor Amsterdam en daarmee voor de hele zaak van de grote Opstand. Pas nu is Amsterdam een betrouwbare bondgenoot in het geheel van steden van Holland en Zeeland. Pas nu ook kan de Gereformeerde kerk zich vrij ontplooiën om in korte tijd de grootste van de ganse wereld te worden, van niet te onderschatten betekenis straks voor heel de kerk in het bevrijde vaderland en ook voor de zaak van Christus buiten de landsgrenzen. Zij heeft als kerk van Amsterdam met verwisseling van de letters Amstelredam de ere naam ontvangen d 'Mater Salem', de moeder des heils.

De Gereformeerden van deze tijd, zowel de Staten van Holland en Zeeland als de leiders te Amsterdam hebben begrepen dat eindeloze discussies geen baat brengen, maar dat er tijden zijn waarin gehandeld moet worden. En zij hebben gehandeld, moedig,

doortastend en met beleid terwille van land en kerk. Staande tegenover een onverzoenlijke Roomse tegenstander — dat mag niet vergeten worden — hebben zij met behoud van de gewetensvrijheid verricht wat de omstandigheden noodzakelijk maakten. Waar Oranje aarzelde hebben zij doorgetast. Achter dit verschil in aanpak met hun grote leider lag ook een scherper oog bij hen voor de betekenis van de kerk als zodanig! Daarin zijn ze voor ons vandaag nog zonder meer ten voorbeeld. Een voorbeeld ook daarin dat zij van alles steeds God de eer gaven. Die sulcken grooten werck Gedaen heeft voor Syn Kerck.

M. R. VAN DEN BERG — LEIDEN

JEREMIA

Poedersuiker

Jeremia heeft dat scherp gevoeld. Ook vandaag worden Gods vrede en

heil en bevrijding nog vaak toegezegd in omstandigheden waarin dat helemaal niet op zijn plaats is. Met een grote strooibus wordt Gods heil kwistig rondgestrooid als poedersuiker, in situaties waarin alleen maar plaats zou moeten zijn voor vermaning en ontmaskering.

Daarbij denk ik niet alleen aan de oppervlakkige manier waarop allerlei politieke verzets- en bevrijdingsbewegingen met Gods heil en bevrijding geïdentificeerd worden, maar ook aan de manier waarop in de christelijke wereld Gods vrede als een goedkope genade over stinkende en smerige zonden en over zelfhandhaving heen gesmeerd wordt. Daardoor worden talloze mensen in slaap gesust en gestijfd in hun verzet tegen God en in de waan gebracht, dat Christus aan hun kant staat, terwijl Hij juist vierkant tegenover hen staat.

Valse profetie is lang niet altijd een kwestie van een onorthodoxe leer, maar onnoemelijk vaak een optreden dat de zonde en het verzet tegen God en de zelfhandhaving onaangestast laat bestaan en er de vlag van Gods Woord bovenop zet.

Dat is het bedriegelijke van profeten als Hananja. Hun optreden en profeteren lijkt liefdevol, maar is in werkelijkheid wreed en duivels. Want het blokkeert de bekering. Ware liefde

ontmaskert de zonde. Dat lijkt hard. En het doet terdege pijn. Want ontmaskering is nooit strelend voor ons eigen vlees, maar breekt het juist af. Maar juist daarom is zulke profetie genade van God. Want ze opent de weg naar de bekering en vergeving. En dat was de manier waarop Jeremia profeteerde en waarop hij zich tegenover Hananja beriep.

Verharding

Jeremia's woorden maken geen indruk op Hananja. Hij loopt op Jeremia toe, rukt het houten juk van diens schouders en breekt het over zijn knieën in stukken.

Dat was een dramatisch moment. Terwijl het hout kraakt en de splinters rondvliegen, schalt Hananja's stem over het tempelplein: Zo zegt Jahweh, op deze wijze zal Ik het juk van Nebukadnezar verbreken binnen twee jaar.

Reken maar dat de omstanders toen gejuichd en geapplaudisseerd hebben. Hananja was nog eens een profeet! Schitterend zoals hij Jeremia van ka-
toen geeft!

En Jeremia ging zijns weegt, staat er dan (28 : 11). Ja, wat moest hij anders? Er zijn situaties, waarin je voor zo'n muur komt te staan, dat je niet

afgenomen (toen ze in de zondvloed verdronken) en Gij hebt daarna nieuw leven geschonken, de aarde opnieuw met leven vervuld. Zo vernieuwde God het gelaat van de aardbodem (30), deed de schepping over.

En dat deze psalm op het eerste grote gericht slaat kan ook uit het slot blijken, waar over het laatste gericht gesproken wordt. „De zondaren zullen van de aarde vergaan en de goddelozen zullen niet meer zijn (35)”. Dat slaat niet op het verleden maar op de grote dag des Heeren, waarin Hij al zijne en mijne vijanden zal verdoemen, zoals Zondag 19 zegt. De tegenhanger van de zondvloed.

—o—

We gaan nu even voorbij aan de Leviathan, die buiten psalm 104 vermoedelijk hier in Loch Ness gevonden kan worden. En stappen over op de vraag: waarom is deze majestueuze psalm zo onbekend? Want onbekend is hij — de statistieken van gezongen psalmen wijzen het uit.

Een organist zal u antwoorden: omdat de melodie moeilijkheden geeft. Een predikant zal zeggen: omdat de wijs onzingbaar is. Daarmee is een psalm, die over de zondvloed spreekt, uit het kerkelijk repertoire geveegd. U moet daar niet gering over denken. Een melodie kan oorzaak zijn van een blanco bladzijde in ons kerkboek. Of beter gezegd: onbekendheid met een melodie kan die oorzaak zijn.

Onbekend maakt onbemind. Veel psalmen zijn van huis uit „onzingbaar” geheten, omdat de tekst niet passend bij de melodie was gemaakt. U weet nu

wel voor welke moeilijkheden onze psalmdichters stonden en staan. Nu, dan zijn er twee mogelijkheden. ofwel de psalm wordt van een andere melodie voorzien; begin er nooit aan. Ofwel (en dat is altijd beter) de gemeente schenkt eens even bijzondere aandacht aan zulk een zogenaamd onzingbare melodie.

Want geen enkele psalmmelodie is waarlijk onzingbaar. Ze komen uit dezelfde schat, uit dezelfde tijd, uit dezelfde bronnen; ze lopen weinig uiteen. We hebben een predikant gekend, die een „onzingbare”, maar schone psalm als volgt aan het kerkelijk repertoire toevoegde. Hij gaf die psalm als voorzang. Hij gaf hem eveneens als collectezang. Dan preekte hij over die psalm en liet de hoogte en breedte en diepte van Gods Woord erin zien. In een tussenzang had de gemeente al veel meer aandacht. En aan het slot van de dienst, als de gemeente de psalm goed doorhad, zong zij uit volle borst de slotcoupletten. Voortaan werd die psalm grif gezongen.

Wel, objectief gezien zijn er twee moeilijke plaatsen in de wijs van psalm 104. We zullen ze even voor u uitschrijven, bekijk ze maar:

In de 2e regel heeft de melodie veel weg van een regel uit psalm 115. In de 5e regel vindt u een herinnering aan een regel uit psalm 2. Dat hoeft u niet te verontrusten, want er zijn tal van psalmregels, die vrijwel aan elkaar gelijk zijn. De moeilijkheid ontstaat pas, wanneer de ene psalm bekend — de andere onbekend is. Want als een zingende gemeente in regel 2 teveel aan ps. 115 denkt... ontspoord ze. Gevolg is dat zij aarzelt en huiverig is om door te gaan. Heeft de organist de situatie in de hand en weet hij het vertrouwen te herwinnen, dan komt regel 5 — en weer derailliert de gemeente. Voor de rest heeft zij dan al geen belangstelling meer. De voorzichtigen zullen goed opletten, zacht zingen en het orgel volgen. De onnadenkenden, die zich nimmer matigen in hun stemvoering, zingen luidkeels verkeerd en slepen een goe-gemeente mede op hun heilloos pad. Het slot is een erbarmelijke teleurstelling. Licht dat een „dienstdoende ouderling” geneigd is te zeggen: zo'n psalm moest u toch maar niet meer opgeven, dominé. Waarmee een stukje van Gods Woord is verduisterd. Want de weg van de minste weerstand is een gebaande weg.

Verstandiger is het om zulk een heerlijke psalm, waarin we de Heere beloven zijn lof levenslang te zingen (en dat is wat) en waarin we Gods machtige daden bezingen, in te studeren en voortaan in het repertoire van de gemeente op te nemen. Hetwelk doende, zo doet gij wel en God zal u zegenen, zeiden de vaders.

hulp bij bijbelstudie

meer weet wat je zeggen moet, zelfs niet als profeet. Dan is het verzet en de afweer zo'n brok massief graniet, dat woorden en argumenten zinloos geworden zijn. Dan draai je je maar om zonder iets te zeggen.

Je omgeving denkt dan, dat je verslagen bent, dat je knock-out geslagen bent. En je tegenstanders hebben het triomfantelijke gevoel: zie je wel, wij hebben het bij het rechte eind. Hij staat met zijn mond vol tanden.

Maar God is niet verslagen. Jeremia moet een nieuw juk maken, maar nu van ijzer. Zo onverbreekelijk zal het juk van Babel zijn. Waar men zich niet gewonnen geeft aan God en zich tegen Hem blijft verzetten, wordt het houten juk verheugd tot een ijzeren juk:

hij afval van Jahweh heeft gepredikt En Hananja zelf zal sterven, omdat (28:16). Dat is de karakterisering van Hananja's optreden: afval van Jahweh. Dat is de typering die de HERE zelf geeft van Hananja's prediking, waarvan de mensen zeiden:

geweldig! dat zijn nog eens preken waar je iets aan hebt! Die geven je moed om vol te houden in de verzetssrijd tegen Babel. Maar Jahweh zegt: hij predikt afval van Mij.

Binnen twee jaar is Babels juk verboden, profeteerde Hananja. Binnen twee maanden (vgl. 28:1 en 17) voltrekt zich het oordeel van Jahweh over hem. Dat was een duidelijk bewijs van het feit dat Jeremia door Jahweh gezonden was. Dat kon nu voor iedereen duidelijk zijn.

Maar ook in dit geval gold, dat zo'n bewijs, zo'n teken, niets uithaalt als er geen bereidheid is zich aan Gods Woord te onderwerpen. Hananja sterft. Maar dat brengt geen ommekeer bij het volk.

Later zegt Jezus met betrekking tot mensen die niet meer te bereiken zijn voor Gods Woord, omdat ze zich daarvoor hebben afgesloten: zelfs al zou er iemand uit de doden opstaan, dan zouden ze zich nog niet bekeren (Luc. 16:30,31).

JEREMIA 29

Verzet in Babel

Onder de ballingen die nu al ongeveer vier jaar in Babel verbleven, bevonden zich ook enkele profeten. In 29:21 worden met name genoemd

een zekere Achab en een zekere Zedekia. En in 29:24 v.v. ontmoeten we nog een zekere Semaja.

Deze profeten hielden de geest van verzet onder de ballingen in Babel wakker. Ze profeteerden: het duurt niet lang meer voordat we allemaal teruggaan naar Jeruzalem. Begin hier in Babel niet met projecten op lange termijn. Houd je klaar voor de terugkeer. Onze dagen hier zijn geteld. En probeer alle maatregelen van de Babyloniërs om ons hier vast te pinnen, te boycotten. Houd je geld vast. Investeer niet in Babel. Zet je geld ook niet op de imperialistische Nebobank, want die leeft van onderdrukte volkeren. Het uur van onze vrijheid slaat bijna.

Zo leefde er niet alleen een geest van verzet in Jeruzalem, maar ook in Babel. Natuurlijk bleef dat bij Nebukadnezar niet onbekend. Zoals alle machthebbers beschikte hij over een uitstekende geheime dienst, die hem informeerde over de verzetshaard in Babel. En ook de conferentie in Jeruzalem, waarvan in hoofdstuk 27 sprake is, bleef niet onopgemerkt. Nebukadnezars geheime agenten rapporteerden ook daarover.

Delegatie

Nebukadnezar maakt er onmiddellijk

werk van. Koning Zedekia wordt ter verantwoording naar Babel geroepen, nog in hetzelfde jaar waarin de conferentie gehouden was. Tot de delegatie die met Zedekia naar Babel ging, behoorde ook Seraja, de hofmaarschalk, die een broer van Baruch, Jeremia's secretaris en medewerker, was. In deze Seraja stelde Jeremia blijkbaar vertrouwen. Want hem gaf hij een op schrift gestelde oordeelsaankondiging over Babel mee. Seraja moest die profetiën na zijn aankomst in Babel luidop lezen. Daarna moest hij een steen aan het boek binden en het in de rivier de Eufraat gooien als een symbolische aanduiding van de ondergang van Babel (51:59-64).

Misschien behoorden Elasa en Gemarja, die in 29:3 genoemd worden, tot dezelfde delegatie als Seraja. Het kan ook zijn, dat ze behoorden tot een eerdere delegatie, die Zedekia onmiddellijk na de afloop van de mislukte conferentie uit voorzorg naar Babel stuurde. In dat geval heeft deze delegatie Nebukadnezar niet afdoende kunnen overtuigen van Zedekia's loyaliteit en was Zedekia genoodzaakt zelf aan het hoofd van een tweede delegatie naar Babel te gaan om zich te zuiveren van de verdenking die Nebukadnezar tegen hem koesterde.

IN MEMORIAM
PROF. DR. D. H. TH. VOLLENHOVEN
 1 november 1892 — 6 juni 1978

Op dinsdag 6 juni j.l. is Prof. Vollenhoven, 85 jaar oud, overleden, ruim een jaar na het verscheiden van zijn zwager Prof. Dooyeweerd, samen met wie hij zich gegeven heeft aan de opbouw van een schriftuurlijke, reformatische wijsbegeerte. Hij studeerde eerst theologie, vervolgens filosofie, en werd na enkele jaren predikant geweest te zijn — te Oostkapelle op Walcheren, waar hij veel contact had met de bekende A. Janse, en te 's-Gravenhage — in 1926 hoogleraar in de systematiek en de geschiedenis der wijsbegeerte aan de Vrije Universiteit, welke functie hij in 1963 neerlegde.

Vollenhoven was gegrepen door wat Kuiper bezielde: gehoorzaamheid aan God de Schepper en onze Verlosser in Christus „op alle terreinen des levens”, ook op het gebied van de wetenschap. De Vrije Universiteit probeerde daaraan gestalte te geven, maar wat de wijsbegeerte betreft — en daar niet alleen — bleef het toch leentje-buur spelen bij wat filosofen van allerlei gading te berde brachten. Vollenhoven en Dooyeweerd begonnen nu aan de moeizame taak vanuit het Woord van God het Evangelie, te denken over de werkelijkheid, haar oorsprong, haar verscheidenheid, haar wetten, de samenhang tussen de vele facetten van die werkelijkheid, haar ontwikkeling, haar einddoel.

In 1931 werd ik als theologisch student aan de Vrije Universiteit ingeschreven, en van de aanvang af werd ik, hoewel ik geen filosofische aanleg heb, geboeid door wat Vollenhoven, wiens colleges we allemaal in ons eerste jaar moesten volgen, liet zien. Hij wees ons op de veelkleurige verscheidenheid die in de schepping te ontdekken valt en op de eigenwettelijkheid die voor de vele aspecten der werkelijkheid geldt. We hadden voorheen, vooral op de jeugdvereniging, wel gehoord van de verschillende „terreinen des levens”, van kerk en staat en maatschappij, en we hadden al wel leren inzien dat de gezagsdragers van het ene terrein niet mogen ingrijpen op het andere terrein, maar nu werd de lijn doorgetrokken: aan alle dingen van de werkelijkheid zijn verschillende aspecten te onderscheiden, en voor elk van die aspecten geldt een eigen wet. De „soevereiniteit in eigen (levens)kring” werd verrijkt en uitgebouwd tot „soevereiniteit in eigen wetskring”. Een tafel bijvoorbeeld kan vanuit verschillende gezichtspunten beschouwd worden: men kan haar bezien uit het oogpunt van de ruimte die zij beslaat, uit het oogpunt van het materiaal waaruit deze is vervaardigd, uit het oogpunt van de waarde die zij in de handel vertegenwoordigt, uit het oogpunt van de schoonheid die de maker erin ten toon gespreid heeft, uit het oogpunt van de stijl die uit haar spreekt zodat zij een plaats krijgt in de geschiedenis, uit het oogpunt van het recht zodat erover gepraat kan worden wie de eigenaar van de tafel is, uit het oogpunt van het gemeenschapsleven dat aan de orde komt wanneer een gezin, een vriendenkring zich om een tafel schaart, uit het oogpunt van het geloofsleven waardoor ik in dankbaarheid voor de Gever mijn benen onder mijn eigen tafel mag uitstrekken, en dan is er nog een aparte dimensie wanneer de gemeente van Christus zich schikt aan de Avondmaalstafel.

Kortom, Vollenhoven leerde ons onderscheiden, ook in dit opzicht dat hij gewoon denken en weten scherp afgrensde (niet: afgrendelde) van wetenschappelijk denken en weten. Dat was voor ons, theologen, van grote betekenis. Wij leerden zien, niet alleen dat in de wetenschappelijke theologie vaak allerlei onschriftuurlijke filosofie de toon aangegeven had, maar ook dat de wetenschappelijke theologie vaak was gaan

heersen over het gelovig weten, een inzicht dat tot op de dag van vandaag van verstrekkend belang is. De theologie werd op haar bescheiden plaats gezet, kerkelijk dogma en wetenschappelijk dogmatiek werden tegen elkaar afgegrensd, de theologie werd niet meer geëerd als „koningin der wetenschappen” die voor alle vakwetenschap en ook de wijsbegeerte konden uit eigen hoofde schriftuurlijk bezig zijn. Schriftuurlijk! Vollenhoven gebruikte graag de term „schriftmatig”, omdat de term „schriftuurlijk” zo gemakkelijk aanleiding kan geven tot de gedachte dat de wetenschap altijd met Schriftteksten zou moeten werken om haar bijbels karakter te tonen.

Naast de vele onderscheidingen liet Vollenhoven ons ook de vaak zeer ingewikkelde samenhangen zien: in elk stukje van de geschapen werkelijkheid hangen de aspecten met elkaar samen, de verschillende terreinen van de werkelijkheid staan niet los van elkaar, de verschillende wetenschappen hebben onderling allerlei verbanden. Er is misschien wel eens misbruik gemaakt van de leer der soevereiniteit in eigen kring, maar de op die leer soms geleverde kritiek — dat op die manier de verschillende terreinen des levens onafhankelijk van elkaar gemaakt worden en dat zo bijvoorbeeld de kerk geen woord meer kan spreken voor gezin, staat, maatschappij, kunst, wetenschap enz. — is niet gerechtvaardigd. Op de achtergrond van zulke kritiek staat voor mijn gevoel nog altijd de idee dat de theologie het te zeggen heeft voor het christelijk leven en dat derhalve de beroepstheologen daarvoor een groot woord te spreken hebben. Dat laatste heeft, tot groot verdriet van Vollenhoven, ook een belangrijke rol gespeeld in het kerkelijk leven. Groot verdriet heeft hij ook gehad van de tegenstand die hij in eigen kring ondervond. Maar hij is moedig voorwaarts gegaan en mocht later grote waardering oogsten.

Hoezeer Vollenhovens wijsbegeerte kritisch was ten opzichte van allerlei traditie, Vollenhoven bleef erkennen dat hij zonder zijn vele voorgangers, zowel uit christelijke als uit niet-christelijke kring, zijn filosofie niet had kunnen opbouwen. Hij hield zijn systeem dan ook altijd open. Hij pretendeerde niet een kant-en-klaar, afgerond stelsel te hebben. Altijd waren correcties, wijzigingen, aanvullingen mogelijk. Daarvoor stond hij open, zelfs tegenover ons, eerstejaarsstudenten. Het is dan ook niet verwonderlijk dat er hier en daar verschil van inzicht en opvatting bestaat tussen de aanhangers van de reformatische wijsbegeerte. Dat hoort er, om zo te zeggen, bij. Vollenhoven zwoer bij geen mens — en dat was voor hem geen theorie —, noch bij Calvijn, noch bij Kuiper, noch bij wie dan ook. Hij wilde ook niet dat men bij hem zou zweren en onkritisch al zijn opvattingen zou overnemen. Ook in de beoefening van de wetenschap gold voor hem dat we de volkomenheid nog niet gegrepen hebben en haar in dit leven nooit zullen grijpen. Hij was op weg en, hoe moeilijk het gaan op die weg soms ook was en gemaakt werd, hij bleef volharden. Hij heeft ook vruchten op zijn arbeid mogen zien, o.a. in de stichting van leerstoelen voor reformatische wijsbegeerte aan rijksuniversiteiten en hogescholen. En onberekenbaar is de invloed die van Vollenhoven op veler denken is uitgegaan. Ja, velen zullen hem en zijn onderwijs in dankbare herinnering houden.

Deze man, klein van stuk, was een reus in het rijk der wetenschap; hij was ook een grote in het koninkrijk der hemelen, omdat hij met al zijn wetenschap steeds kind bleef voor God.

B. Jongeling, Groningen

Laat eens wat horen

Momenteel liggen een viertal reacties op deze rubriek bij mij te wachten op plaatsing. Een verrassend en stimulerend aantal. Maar... bij geregelde plaatsing toch ook weer niet zoveel. Met een maandje zijn we er doorheen.

Met andere woorden: laat *gauw* ook eens wat van u horen.

Elk persoonlijk betrokken bericht over ontwikkelingen of verwikkelingen in uw gemeente is welkom, *mits* het tot OPBOUW strekt.

Hieronder een brief van prof. Jager uit Kampen. Hij houdt ons en onze gemeentes een spiegel voor — zoals te verwachten was.

Mijns inziens past boven zijn brief het hoofdje:

Gegunde vrijheid: niet vrijblijvend

Een leuk en goed initiatief vind ik uw artikel: Laat eens iets van u horen. Ik hoop, dat er veel reacties komen. Ofschoon ik vermoed, dat dit u niet mee zal vallen, tenminste als uw verwachtingen hoog gespannen zijn. We zijn niet gewend met elkaar over de door u genoemde ervaringen te spreken. Daarvoor zijn we dunkt mij nog te 'geriffermeerd', zoals ds Visee dat nogal eens noemde. Gereformeerden zijn nooit erg open voor mekaar geweest. Maar ik hoop, dat mijn vermoeden onjuist blijkt te zijn. In elk geval ben ik dankbaar voor uw ondernemen.

Wat mij betreft, ik wil ook iets van mij laten horen. Persoonlijk ben ik nog altijd dankbaar, dat ik nee gezegd heb in 1946 en in 1967 weer. Dat wil niet zeggen, dat ik met de scheuringen op zichzelf blij was en ben. Maar toen ik werd gedwongen tot een keuze heb ik met overtuiging gekozen voor de Vrijheid, die Christus ons gunt. Het is niet zo heel belangrijk welke naam onze kerken zullen kiezen. Als we maar een goede naam *krijgen* in de kerkelijke en de onkerkelijke wereld, dan doet de officiële naam er niet zo veel toe. Maar als er een naam gekozen zal worden, dan hoop ik, dat daar het woordje „vrij” en het woord Evangelisch niet zal ontbreken. Op gereformeerd stel ik geen prijs meer. Hier in Kampen zijn al ongeveer 10 kerken, die gereformeerd heten. Met allerlei bijna-

men. Moeten wij daar een elfde aan toevoegen? Ik zie het nut daarvan niet in.

Persoonlijk voel ik mij een gezegend mens, samen met m'n vrouw. We zijn beiden 78 jaar. We kunnen ons nog redden in een bejaardenhuisje. Het middagmaal krijgen we uit het Centrum en we hebben goede hulp. We hebben in eigen leven en in dat van een zoon veel ziekte meegemaakt. Ik ben twee maal geschorst, wat op zichzelf niet leuk is. Mij is toen gezegd — door de daad van schorsing — dat ik het Evangelie niet mocht verkondigen. Toch preek ik nog één keer per zondag met blijdschap de Goede Tijding. En probeer ik de gemeenten voor te houden wat de Here Jezus bevolen heeft. Door de moeiten en ziekten heeft de HERE ons geholpen. Voor 25 jaar kreeg onze zoon een ziekte, waarvan de specialisten zeiden dat die hem totaal invalide zou maken. Hij is een paar jaar invalide geweest. Maar toen vonden we een medicijn, dat hem voor invaliditeit bewaard heeft. Nu vaart hij al 25 jaar als kapitein of stuurman op een coaster, is getrouwd en heeft twee gezonde jongens. We zien in een en ander, dat de wonderen nog de wereld niet uit zijn. Aan wonderen van gebedsgenezing, zoals dat in sommige kringen gepropageerd wordt, hecht ik geen geloof. Maar dat met gebruik van middelen de HERE nog wonderen doet, dat geloof ik.

Wat mij persoonlijk betreft ik ben blij in de dertiger jaren een nieuwe kijk op de Schrift en de Belijdenis, het preken en het pastorale werk te hebben gekregen. Ik stem wel in met „de leer” van de 3 formulieren. Maar de theologie van de DL prijs ik niet. Dat we leven mogen van genade en van genade alleen, dát weet ik. Dat alle roem voor ons is uitgesloten erken ik. Maar dat God ons inschakelt bij onze redding of behoudenis, dat heb ik leren inzien. Dát inzicht ontbreekt ook in onze kring nog te veel. We zijn vreselijk bang voor remonstrantisme. We moesten ook bang zijn voor goedkope genade. Voor geloof, dat niet wil werken. Er moest wat meer gepreekt worden over de Bergrede en in de trant van Jakobus en de 2e helft van de brieven van Paulus. We moesten wat meer ons beijveren in goede werken. De helft van de Bijbel staat daar vol van. Waarom zijn wij daar wat bang voor? Daarin, in het onderhouden van wat de Here Jezus bevolen heeft, moesten we wat meer onze eenheid zoeken. Gelijk denken hoeven we niet. Maar in gezindheid, nl. de gezindheid van Jezus Christus moesten we meer onze eenheid zoeken. Dát is de hoofdzaak. Niet of we het met elke paragraaf van de Belijdenis eens zijn.

En als ik nu denk aan de gezindheid in de kerk alhier dan kan ik niet roemen. Er is hier een groep zusters, die kinder-evangelisatie ter hand hebben genomen. Dat is prachtig. Wordt ook wel financieel gesteund. Maar als ik het wel heb komt van verdere Evan-

gelisatie, door ons licht te laten schijnen voor de mensen, niet veel terecht. We schamen ons voor het Evangelie. Spreken veel te weinig van de HERE, maken niet veel van de gemeenschap der heiligen. De ouders laten het onderwijzen van de kinderen veel te veel over aan een beste school en aan de catechisatie. Natuurlijk kan niemand overzien wat er in heel de gemeente gebeurt. Maar mijn indruk zal toch wel niet ver naast de waarheid zijn.

Over het algemeen wil men maar bij het oude blijven en gewoon gereformeerd zijn. Dat wil in dit geval zeggen: bij de traditie volharden. Intussen gaat de jeugd zijn eigen gang als ik het wel heb. Er is een gospelgroep „Arise” maar toen die ook optrad in een „synodale” kerkdienst werd dat door de kerkeraad niet goed gevonden, althans door de dominees niet. Van een openstaan náár de wereld, van hulp aan mensen in nood buiten eigen kring komt — dunkt mij — weinig. Waarschijnlijk ook wel een gevolg van de massaliteit van eigen kring, met een brede rand. We hebben het te druk om eigen mensen te houden. Een niet al te vrolijk beeld, maar wel ongeveer de werkelijkheid. Intussen bedenk ik, dat m'n vrouw en ik een weekje naar Utrecht gaan. Mogelijk zou ik u vandaar uit wel kunnen ontmoeten. Dat zou ik wel op prijs stellen. We gaan donderdag naar onze dochter en schoonzoon. Mogelijk wilt u daarheen bellen of en wanneer het u gelegen komt, dat ik even kom. Wees Gode bevolen en hartelijk gegroet.

H. J. Jager

AANGENOMEN de benoeming tot derde studiebegeleider van de theologische studenten (ambtelijke vakken) (part-time): Ds O. Mooiweer te Enschede-Noord.

BEROEPBAAR — Door de regio Arnhem is na gehouden praeparatoir examen beroepbaar gesteld: Kandidaat W. van de Veer, Zuiderkruis 474 te Veenendaal, tel. 08385-16111.

ADRESSEN

Met ingang van 22 juni a.s. is het adres van Ds O. Mooiweer te Enschede-Noord: *Lasondersingel 105, 7514 BN Enschede*. Tel. 053-355749.

HEERDE — Alle voor de kerkeraad bestemde post dient te worden geadresseerd als volgt: Raad van de Vrijgemaakt Gereformeerde Kerk, Postbus 80, 8180 AB Heerde.

DORDRECHT — Het is deze maand (juni) 400 jaar geleden, dat in Dordrecht de eerste nationale synode werd gehouden van de kerk der reformatie in Nederland. Dat feit is maandag 5 juni jl. herdacht in een bijeenkomst in de Augustijnerkerk te Dordrecht. In deze bijeenkomst, die georganiseerd was door het kerkhistorisch Gezelschap, samen met de Vereniging voor de geschiedenis van het Belgische Protestantisme, werden drie referaten gehouden. Prof. dr D. Nauta uit Amsterdam besprak de voorgeschiedenis en het verloop van de eerste synode van Dordrecht, Dr J. Morreau uit Luik ging vooral in op de belangrijkheid van de synode voor met name het calvinisme in België, terwijl Dr R. H. Bremmer uit Enschede de nationale betekenis van de synode behandelde en die plaatste in de context van de gebeurtenissen in 1578, toen vele steden overgingen naar de reformatie en de kans op een godsdienstoorlog bepaald niet denkbeeldig was. Tevens werd een bundel opstellen over de synode van 1578 aangeboden. Deze bundel bevat behalve de referaten ook bijdragen van Prof. dr E. R. J. Knetsch, Prof. dr W. van 't Spijker (met de tekst van de acta van de Synode) en Dr J. P. van Dooren. De genoemde bundel werd uitgegeven door Buijten en Schipperheijn te Amsterdam.

KOREA — *Vele nieuwe gemeenten.* Het aantal christenen in Zuid-Korea bedraagt thans 2,7 miljoen, dat is in dit vanouds streng boeddhistische gebied 16% der bevolking. De laatste jaren is het aantal bezoekers van christelijke bijeenkomsten vier maal zo groot geweest als de bevolkingstoename. In de laatste drie jaar hebben de protestantse kerken 200 nieuwe gemeenten gevormd. Dat is één gemeente per week. Dit is in de zendingsgeschiedenis een ongewoon verschijnsel. Sedert 20 jaar is Korea gedeeld, het noorden wordt communistisch geregeerd.

Informaite over de Pastorale Leergangen

De cursus Pastorale Leergangen Zwolle behoort met die te Rotterdam — zaterdag-opleidingen — en de Reformatorische Bijbelschool te Zeist — dagopleiding — tot de Stichting Reformatorische Bijbelscholen.

Ontstaan

De Pastorale Leergangen ontstonden uit de behoefte in de kring van de

Gereformeerde Kerken in Nederland om mensen te bekwamen die een kader kunnen vormen dat trouw wil blijven aan de Gereformeerde belijdenis.

De school in Zwolle startte op 8 april 1972 met ruim 50 aanwezigen.

Ook anderen van buiten de Gereformeerde Kerken toonden belangstelling en volgden de lessen. In Rotterdam kwam eveneens een opleiding van de grond.

Docenten werden aangetrokken uit verschillende Gereformeerde richtingen.

Toen de Reformatorische Bijbelschool tot leven kwam werd er een fusie aangegaan.

Grondslag

De Stichting Refromatorische Bijbelschool heeft zich gesteld op de grondslag van de Heilige Schrift als het onfeilbaar Woord van God, zoals beliden in de drie Formulieren van Enigheid (Ned. Geloofsbelijdenis, Heidelbergse Catechismus en de Dordtse Leerregels).

Doelstelling

De opleiding stelt zich ten doel om op middelbaar niveau onderwijs te geven in die vakken, die vereist zijn voor het verrichten van pastorale arbeid en/of het geven van godsdienstonderwijs op scholen tot en met M.A.V.O.

De opleiding richt zich op personen die:

- werkzaam willen zijn als pastoraal medewerker of catecheet;
- reeds een ambtelijke functie hebben (ouderlingen, evangelisten) of als gewoon gemeentelid, en die hun kennis willen aanvullen;
- godsdienstonderwijs willen geven aan lagere scholen of aan M.a.v.o.-scholen e.d.

Erkenning door de Overheid

In 1976 werd door de Overheid erkend:

- het diploma van de dagschool van de *Stichting Reformatorische Bijbelschool te Zeist*;
- het diploma van de *Pastorale Leergangen te Zwolle en te Rotterdam* van de Stichting Reformatorische Bijbelschool te Zeist.

Godsdienstonderwijs kan worden gegeven aan scholen tot en met M.a.v.o. (3e graads), terwijl bezoldiging plaatsvindt volgens schaal 3b.

Toelating tot en cursusduur van de Pastorale Leergangen

Het onderwijs wordt gegeven op minimaal M.A.V.O.-niveau; voor toelating is het M.A.V.O.-diploma gesteld.

De cursusduur is vier jaar gedurende drie trimesters; de lessen worden eens per 14 dagen gegeven in de periode eind augustus—half juni. Per zater-

dag zijn er zes lessen van drie kwartier. Een vervolgcursus voor geslaagden (vijfde cursusjaar) voor de studie van diverse theologische onderwerpen is in een beginnend stadium.

Vakken die aan de Pastorale Leergangen worden gegeven

Naast de talen Bijbels Grieks en Hebreeuws wordt er populaire exegese gegeven.

Voorts wordt les gegeven in Canonic O.T., exegese O.T. en N.T., historia sacra O.T. en N.T., dogmatiek, hermeneutiek en ethiek.

Kerkrecht, praktische homiletiek, liturgiek, poimeniek, homiletiek, evangelistiek en symboliek behoren eveneens tot het vakkenpakket, terwijl ook aan de vakken archeologie, oudoosterse godsdiensten, wereldgodsdiensten, zendingen- en kerkgeschiedenis en nieuwe theologie aandacht wordt besteed.

Tevens kunnen lessen gevolgd worden in pedagogiek, psychologie en didactiek.

Tentamens

Over de lesstof van de cursus worden op geregelde tijden tentamens afgenomen.

Blijkt een cursist voldoende kennis te bezitten, dan wordt een tentamen-bewijs afgegeven. In de loop van de

cursus kunnen de cursisten de vereiste tentamentent afleggen die voorwaarde zijn voor het eindexamen.

Dit examen beperkt zich tot exegese Hebreeuws, exegese Grieks en dogmatiek; voor de genoemde talen kan ontheffing worden verleend, waarvoor in de plaats komt exegese zonder grondtekst.

Dit wordt aangetekend op het diploma.

Bij de tentamens pedagogiek, psychologie en didactiek is tevens een stageperiode vereist om onderwijservaring op te doen; ook hiervan wordt aantekening gemaakt op het diploma.

Financiën

Het cursusgeld bedraagt f 200,— per cursusjaar; dit kan worden overgemaakt aan de penningmeester van de Pastorale Leergangen, de heer J. Warrink te Nieuwlande op rekeningnummer 37.72.56.862 bij de Rabobank te Nieuwlande (gironr. bank: 877683).

Adressen Pastorale Leergangen

Hoofddocenten P.L. Zwolle:

Ds J. B. van Mechelen, Burg. van Suchtelenlaan 1, Urk, tel. 05277-1286;

Ds J. Schelhaas, Vliet 29, Zwolle, tel. 05200-42626.

Het secretariaat van de Pastorale Leergangen Zwolle, waar informatie over de cursus te Zwolle verkregen kan worden berust bij de heer S. Zijlstra, A. toe Boecoplaan 5, Elburg, tel. 05250-2210.

Voor inlichtingen over de Pastorale Leergangen te Rotterdam kan men terecht bij: Mevrouw E. G. de Geus-Hazelzet, Ratelaar 21, Barendrecht, tel. 01806-4038.

De lessen van de Pastorale Leergangen Zwolle worden gegeven in de Johan Frisoschool, Jan Buschstraat 6, Zwolle.

Het schoolgebouw staat in de wijk Dieze-oost.

Wat verder van belang kan zijn

- alle docenten verrichten hun werk pro Deo en tot veler tevredenheid wordt van hun onderricht genoten;
- inmiddels hebben 18 studenten de cursus beëindigd met het diploma; momenteel zijn er 73 studenten, verdeeld over een aantal klassen;
- het aantal docenten bedraagt thans 12. In verband met uitbreiding van de vakken, verhuizing van docenten etc. is men steeds op zoek naar docenten die aan dit soort onderwijs hun diensten willen en kunnen leveren;
- het thuiswerk vereist ± 3 uur voor elk lesuur; zeker in de periode van tentamens;
- ook al is de studie wel eens wat zwaar — en er wordt mee gestopt — toch is het de moeite waard, omdat alle vakken betrekking hebben op de God van de Bijbel en daardoor met alle levensterreinen, waar we dagelijks mee bezig zijn in kerk, staat en maatschappij.

Op 13 juni vierden onze ouders en grootouders

1938

1978

Op zaterdag, 24 juni, hopen wij met onze ouders en grootouders

HENDRIK DE JONG

en

KLAZINA ANNA ZUURMOND

hun 55-jarige echtvereniging.

Psalm 103.

Paramaribo: R. de Jong

C. de Jong-Stam

Zuid-Beyerland: H. C. Schout-de Jong

A. Schout

Barry Ont.: J. M. de Jong

H. de Jong-Voogd

Amsterdam: H. de Jong

E. D. de Jong-Woldring

Alblasserdam: A. de Jong

L. de Jong-Bcnsje

Vianen: K. A. de Visser-de Jong

P. de Visser

en kleinkinderen

C. van der Mark

en

G. A. van der Mark-de Jong

hun 40-jarig huwelijksfeest te vieren.

Greta van der Mark

Jaap en Ineke

van der Mark-den Boer

Kees en Gerda

van der Mark-Oskam

kleinkinderen

Gelegenheid tot felicitatie en ontmoeting op 24 juni van 19.00 tot 22.00 uur in de Ned. Herv. Kapel, Langbroekerweg 6, Doorn.

Doorn, Prins Bernhardlaan 31

A.s. studente

Akademie voor Beeldende

Kunstonderwijs

zoekt

KAMER IN KAMPEN

Tel. 08389-5487, Bennekom.

Alblasserdam, juni 1978
Cortgene 43

PLAATS

UW FAMILIEBERICHTEN
IN DIT BLAD

de nationale synode van dordrecht 1578

Prof. Dr. D. Nauta, Prof. Dr. F. R. J. Knetsch, Gerard Moreau,

Prof. Dr. W. van 't Spijker, Dr. J. P. van Dooren

Het Kerkhistorisch Gezelschap heeft het initiatief genomen tot de herdenking van de Synode van Dordrecht van 1578. Deze Synode, waar zowel Nederduitse als Waalse kerken waren vertegenwoordigd, is van grote betekenis geweest voor de kerk der Reformatie in Nederland.

Het was de eerste nationale synode op Nederlandse bodem, en men stelde bij voorbaat, hoewel nog niet in ieder gewest de kerk der Reformatie werkelijk was gevestigd, een volledige indeling op over classes en particuliere synodes.

De auteurs belichten vanuit verschillende gezichtspunten de betekenis van de eerste nationale synode, terwijl ook de Acta, de lijst van deelnemers aan de synode en gegevens over de kerkelijke situatie in 1578 zijn opgenomen.

Het boek is gedrukt op mooi wit papier en bevat 208 pagina's, waaronder 12 pagina's illustraties. Het is bovendien voorzien van een personen- en plaatsnamenregister. f 35,—

Dit boek is een uitgave van **Buijten & Schipperheijn te Amsterdam** en is verkrijgbaar bij de boekhandel.

7 Series Bijbelstudies van Ir. D. J. Christiaanse

1. De naam boven allen naam, Zoon van God, Heiland, Middelaar . . . f 4,—
2. 32 Geloofsmannen, via Abel, Noach, Abraham tot Johannes op Patmos f 4,—
3. Genade en waarheid, Liefde, Genade, Veiligheid, Vrede, Eenheid . . . f 4,—
4. Veertien brieven van Paulus, begrijpelijke uitleg . . . f 5,—
5. Wat zal het jaar 2000 brengen? Profetische studiën O en N Test. . . f 4,—
6. Gods geheimenissen en hun onthulling . . . f 3,—
7. Christus in de Psalmen en profeten, 128 blz. . . f 4,—
- Alle 7 schetsen tegelijk slechts . . . f 14,—

NIEUW! Een boek vol hoop voor jong en oud. LICHTEND UITZICHT OP MORGEN. Door Ir. D. J. Christiaanse, 132 blz., f 6,—. Alles franco na girostorting op nr. 1793613, t.n.v. Bijbelcursus P.B. 44, Oudewater. H. de Manstraat 8

Redactieleden:

Ir. A. W. Biersteker;
Drs H. de Jong;
Mr. dr J. Meulink;
D. W. L. Milo;
Ds E. R. Postma
Drs W. G. Rietkerk

Adres van de Redactie:

Ds K. Muller,
Riouwstraat 59,
1521 SC Wormerveer
Tel. 075-282589

Adres voor de rubriek

Kerknieuws:

Ds O. Mooiweer,
Volksparksingel 45,
Enschede. Tel. 053-310259

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”;
Nooitgedacht 3, Zeist.
Tel. 03404-12452

Advertentieprijs:

35 ct per mm.
familieberichten
30 ct per mm.
Advertenties inzenden tot
dinsdagmorgen 10.00 uur.

Abonnementenadministratie:

Kon. Wilhelminalaan 38,
Leersum. Tel. 03434-4288

Abonnementprijs:

f 39,— per jaar of f 20,—
per halfjaar.
Buitenland f 45,— p. jaar
of f 60,— per luchtpost.

Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november